

بلھے شاہ دے کلام وچ اکھاناں دی ورتوں

ڈاکٹر محمد ریاض شاہد

Dr. Muhammad Riaz Shahid

Ex. Chairman, Department of Punjabi,
Govt. College University, Faisalabad.

Abstract:

The use of akhaans (proverbs) is a quality of a rich language: as a rich language Punjabi has a vast source of Punjabi akhaans (proverbs). Bulleh Shah is one of the greatest sufi poets of Punjabi language. The poetry of Bulleh Shah reflects different aspects of life in a comprehensive way by using punjabi proverbs (akhaans). This article reflects an impressive view of the affective use of akhaans (proverbs) in the Poetry of Bulleh Shah as the reflecter of vast and meaningful aspects of life in a shorter and comprehensive way.

اکھان انسان دے صدیاں دے مشاہدے تے تجزیہاں دا نچوڑاے۔ ایس تجربے توں باقاعدہ کلیے دی صورت وچ تجزیہاں گل بات وچ بیان کیتا جاندا اے۔ اکھان دی ورتوں نال کلام دا وزن ودھ جاندا اے تے اکھان بولن والے دی علییت، عقل تے دانائی دی داد دینی پیندی اے۔ اکھاناں دی تعریف وکھ وکھ دانشوراں اپنے اپنے انداز وچ کیتی اے۔ ڈاکٹر شہباز ملک اکھان بارے لکھدے نیں:

”اکھان اوس نگر سچائی داناں اے جیہڑی ساڈی نت ورتیندی حیاتی
وچ واپردی اے تے کوئی سگھڑ سیانا اوہنوں چاویں اکھراں دا
روپ دے دیندا اے۔“ (۱)

غلام یعقوب انور ابہدی تعریف ایہناں اکھراں وچ کردے نیں:
”سیانف دی اجیہی گل جیہڑی لوکائی دی زبان تے چڑھ
جاوے۔“ (۲)

عین الحق فرید کوٹی اکھان دے کھلا بارے وضاحت کردیاں لکھدے نیں:

”اکھان اک ایہو جیہی کئی گل اے جیہدے بڑے ڈو مکھے ڈھکویں
اُتے رَمز بھرے معنے ہوندے نیں۔“ (۳)

اکھاناں وچوں ساڈے دکھ درد، ہاسے، خوشیاں، نفرتاں تے محبتاں دی دس پیندی اے۔
کھان پین، مرن جین تے پان ہنڈان تک دے ورتارے اکھاناں وچ جھلکدے نیں۔ حیاتی دا کوئی
کچھ اجیہا نہیں جیہدے بارے اکھان نہ ملدے ہون۔ اکھاناں وچ اک ازلی سچائی ہوندی اے۔ ایہہ
فطرت دے چوکھانیڑے ہوندے نیں۔ ایہو وجہ اے کہ دو جیاں زبانوں وچ وی ساڈی زبان نال
رلدے ملدے اکھان مل جاندے نیں۔ ایسے ایلکتا نوں آفاقیت وی آکھیا جاندا اے۔ اکھاناں وچ دنیا
بھر دے آفاقی اصول ضابطے جُڑے ہوندے نیں۔ ایسے پاروں ایہہ لوکاں نوں اپنے ول کچھدے نیں:
ساڈے کلاسیکی شاعران ایہناں اُملے بولاں نوں اپنے شعراں وچ استعمال کر کے اکھاناں
دی سچائی، عظمت تے ابلاغ نوں ہورا چیرا تے کھلارواں کر دتا اے۔ بابا فرید دا اک اشلوک اے:

روٹی میری کاٹھ دی لاون میری بھگھ
جیہناں کھادی چو پڑی گھنے سہن گے دکھ (۴)
سلطان باہودی سی حرفی وچوں اک مصرع:

جاگ بناں دُدھ جمدے ناہیں باہو
بھانویں لال ہوون کڑھ کڑھ کے ہو (۵)
شاہ حسین دا اک مصرع اے:

کہے حسین فقیر سائیں دا تخت نہ ملدے مگے (۶)
ایسے طرح وارث شاہ دا اک مصرع اے:

عاشق، بھور، فقیر تے ناگ کالے باجھ منتروں مول نہ کیلینے نی (۷)
حوالے لئی اک شعر میاں محمد بخش داوی ویکھو:

مگر شکاری کرے تیاری بار چریندیا ہرنا
جو چڑھیا اُس ڈھینا اوڑک جو ہمیا اُس مرنا (۸)
بلکھے شاہ دے کلام وچ اکھاناں دی ورتوں تھان تھان تے ملدی اے۔ آپ دے کئی اک
مصرعے تاں ہو بہو اکھان دے طور تے استعمال ہوئے نیں:
جس تن لگے سوتن جانے دوجا کوئی نہ جانے (۹)

چڑیاں موت گواراں ہاسا (۱۰)

اب پچھتاوا کیا کرے جب چڑیاں جگ گئیں کھیت (۱۱)

ہاں فیر:

کے گیاں گل مکدی ناہیں پچر دلوں نہ آپ مُکائیے (۱۲)
 بلھے شاہ دے اجیہے مصرعے ویکھو جنہاں وچ معمولی جیہی تبدیلی نال اکھان دی ورتوں کیتی گئی
 اے۔ جرم کوئی ہو کرے تے ایس دی سزا کسے دُوجے تُوں ملے۔ اجیہے موقعے اے ایہہ اکھان بولیا
 جاندا اے:

کھائے خیرا تے پھاتے مُعہ الٹی دستک لائی (۱۳)
 یعنی ایہہ زمانے دا اُلٹ رواج اے کہ کرے کوئی تے بھرے کوئی۔ جیہنوں کوئی دکھ درد
 ہووے اوہو بندہ کسے دُوجے دادرد پچھان سکدا اے۔ بلھے شاہ آکھدے نیں:
 دُکھ برہوں نہ ہوں پُرانے
 جس تن پیڑاں اوہ تن جانے (۱۴)
 ایہہ دونوں مصرعے اکھاناں دا رُوپ دھار گئے نیں۔ پہلا مصرعہ بابا فرید دے مصرعے:
 برہا برہا آکھیے برہا تُوں سلطان (۱۵)

نال جاملدا اے۔ وچھوڑے توں وڈا دکھ ہو کر کیہڑا ہو سکدا اے۔ عاشقان دا سکھ چین تاں
 پہلے دن توں ای مک جاندا اے۔ ایسے واسطے ہر بندہ عشق دی گھاٹی وچ پیر نہیں دھردا۔ کیوں جے عشق
 دے تیر سیدہ چھلنی کر دیندے نیں۔ بقول بلھے شاہ:

چھویاں تے تلواراں نالوں عشق دے تکھے تیر (۱۶)
 بلھے شاہ دے کلام وچ حیاتی دے فانی ہون بارے وی اکھاناں دی صورت وچ کئی شعر مل
 جاندا اے۔ جویں:

اک پلک جھلک دا میلہ اے
 کچھ کر لے ایہو ویلہ اے (۱۷)
 بندہ اپنے سچے سائیں تُوں راضی کر لے تے تاں بیڑا پارا اے۔ بلھے شاہ ایس بارے آکھدے نیں:
 بن کلمے دے ناہیں کم دے
 باجوں کلمے پار نہیں (۱۸)
 اک ہو مقام تے رب تعالیٰ ول پریردے ہوئے بلھے شاہ دا آکھتا اے:
 کر لے بندگی سچے رب دی پون قبول دعائیں (۱۹)
 بندے دے لیکھاں وچ جیہڑی ہار ہوندی اے اوہ ہو کے تہی اے۔ نصیب وچ جو لکھیا گیا
 اے اوس تُوں کوئی نہیں نال سکدا۔ ایس بارے بلھے شاہ فرما مندا اے:

ہاتھ نصیبوں دعوے کیڑے بنھے گلِ خدائی
 بکھا لوح محفوظ تے لکھیا او تھوں کون مٹائے (۲۰)
 مہا تبادہ نے دُنیاؤں دُکھاں دا گھر آکھیا سی۔ بابا فریدوں گھر گھر دُکھ نظر آئے۔
 چویں:

میں جانا دُکھ مجھی کو دُکھ سہائے جگ
 اُچے چڑھ کے دیکھیا تاں گھر گھر ایہا اگ (۲۱)
 بکھے شاہ دادور لٹ مارتے افراتفری دا شکاری۔ بھائی بھائی دے قاتل سن۔ ہر پاسے قتل
 و غارت تے وڈھ ٹک دا بازار گرم سی۔ ایہہ صورت حال دیکھ کے بکھے شاہ نوں کئی گھراں دے دُکھ یاد
 آگئے۔ چویں:

میں جانا دُکھ گھر اپنے دُکھ پئے گھر کنیاں (۲۲)
 بکھے شاہ دے کلام وچ سچائیاں نال پدے اُن گنت اکھان میں جیہڑے ساڈے کول اک
 ورثے دے طور تے محفوظ نیں۔

اٹھ جاگ گھاڑے مار نہیں
 ایہہ سون تیرے درکار نہیں (۲۳)

کتھے ہے سلطان سکندر
 موت نہ چھڈے پیر پیغمبر (۲۴)

عاشق بکرا معشوقِ قصائی میں میں کردی گٹھی (۲۵)

چون مثلِ حباب ہے مچھلی زنِ پانی (۲۶)

جو کوئی ساڈے اندر دے ذات اساڈی سوئی (۲۷)

جاں راہِ شرع دا پکڑیں گاتاں اوٹ محمدی ہووے گی (۲۸)

جھوٹ آکھاں تے کجھ بچدا اے
 سچ آکھیاں بھانڈ بچدا اے (۲۹)

ہر ہر وچ صورت رب دی اے (۳۰)

جس گھر کونت نہ بولیا سوئی خاکی ڈیرا (۳۱)

ایہو جیہے ہوران گنت مصرعیاں وچ سید بلھے شاہ ہوراں دانائی تے حکمت دے موتی پیش
کیتے نیں۔ ایہناں مانک موتیاں دی قدر ویلا گزرن دے نال نال ہور ودھ رہی اے۔

حوالے

- ۱۔ اقبال صلاح الدین، مرتب: لعلال دی پنڈ، لاہور: عزیز پبلشرز، ۱۹۸۶ء، ص: ۱۶۵
- ۲۔ غلام یعقوب انور، بول تے تول، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۱۹۸۷ء، ص: ۵
- ۳۔ عین الحق فرید کوٹی، پنجابی اکھان، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۱۹۸۷ء، ص: ۶
- ۴۔ اظہر، ظہور احمد، ڈاکٹر، معارف فریدیہ، دیوان بابا فرید الدین مسعود گنج شکر (تعارف و ترجمہ)، مرکز معارف اولیاء، جون ۲۰۰۵ء، ص: ۱۰۷
- ۵۔ محمد یونس حسرت، (ترتیب و ترجمہ) چھینے دی یوٹی، لاہور: بک ہوم، ۲۰۱۰ء، ص: ۶۷
- ۶۔ محمد آصف خاں، مرتبہ: کافیاں شاہ حسین، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۱۹۸۷ء، ص: ۶۵
- ۷۔ منظور اعجاز، ڈاکٹر، وارث نامہ، نشر و اشاعت ہیر وارث شاہ، پہلا پور، لاہور: وچار پبلشرز، ۲۰۰۹ء، ص: ۱۸۴
- ۸۔ محمد اسماعیل چچی، چوہدری، تحقیق و تدوین سفر العشق، سیف الملوک میاں محمد بخش، ڈاکٹر محمد رفیع الدین، ریسرچ سنٹر، گورنمنٹ کالج میر پور، آزاد کشمیر، ۲۰۱۳ء، ص: ۲۹۵
- ۹۔ محمد شریف صابر، بلھے شاہ کمال کافیاں، لاہور: سید اجمل حسین میموریل سوسائٹی، ۱۹۹۱ء، ص: ۲۹۵
- ۱۰۔ اوہوای، ص: ۱۴۶
- ۱۱۔ اوہوای، ص: ۲۳۷
- ۱۲۔ اوہوای، ص: ۲۴۳
- ۱۳۔ اوہوای، ص: ۵۴
- ۱۴۔ اوہوای، ص: ۳۸
- ۱۵۔ اوہوای، ص: ۱۱۶
- ۱۶۔ اوہوای، ص: ۱۷۸
- ۱۷۔ اوہوای، ص: ۸۴
- ۱۸۔ اوہوای، ص: ۴۵
- ۱۹۔ اوہوای، ص: ۴۰
- ۲۰۔ اوہوای، ص: ۲۵۱

- ۲۱۔ اظہر بظہور احمد، ڈاکٹر، معارف فریدیہ، دیوان بابا فرید الدین مسعود گنج شکر (تعارف و ترجمہ)، مرکز معارف اولیاء، جون ۲۰۰۵ء، ص: ۱۶۴
- ۲۲۔ اوہوای، ص: ۱۸۲
- ۲۳۔ اوہوای، ص: ۴۰
- ۲۴۔ اوہوای، ص: ۴۳
- ۲۵۔ اوہوای، ص: ۶۸
- ۲۶۔ اوہوای، ص: ۲۵۶
- ۲۷۔ اوہوای، ص: ۱۰۵
- ۲۸۔ اوہوای، ص: ۱۰۰
- ۲۹۔ اوہوای، ص: ۱۶۳
- ۳۰۔ اوہوای
- ۳۱۔ اوہوای، ص: ۱۸۲

☆.....☆.....☆